

INGLIZ TILIDAGI VIZUAL-KOGNITIV FE'LLARNING LOKUTIV, ILLOKUTIV VA PERLOKUTIV NUTQ AKTLARIDAGI FUNKSIYALARI

Muallif: Karimjonova Shahlo Ravshanjonovna ¹

Affiliyatsiya: Farg'ona davlat universiteti Ingliz tili amaliy kursi kafedrası katta o'qituvchisi (PhD) ¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15172805>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ingliz tilidagi vizual-kognitiv fe'llarning (masalan, *see*, *notice*, *observe*, *realize*, *imagine*) lokutiv, illokutiv va perlokutiv nutq aktlaridagi funksiyalari tahlil qilinadi. Tahlil davomida ushbu fe'llarning lug'aviy ma'nolari, so'zlovchining kommunikativ niyatlari va tinglovchiga ko'rsatiladigan ta'sir turlari ilmiy asosda ochib beriladi. Lokutiv darajada fe'llarning dastlabki ma'nolari ifodalansa, illokutiv darajada ular orqali xabar berish, ogohlantirish, tushuntirish kabi maqsadlar amalga oshiriladi. Perlokutiv darajada esa tinglovchida tushunish, hayratlanish, ishonch hosil qilish yoki qiziqish uyg'otish kabi natijalar kuzatiladi. Maqolada nutq aktlari nazariyasining prinsiplari va vizual-idrok fe'llarining pragmatik xususiyatlari chuqur tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: vizual-kognitiv fe'llar, nutq aktlari, lokutiv akt, illokutiv akt, perlokutiv akt, ingliz tili, pragmatika, semantika, ma'no qatlamlari, kommunikativ niyat

Ingliz tilida vizual-idrok fe'llari deb atash mumkin bo'lgan ayrim fe'llar, masalan, *see* ("ko'rmoq"), *notice* ("payqamoq"), *observe* ("kuzatmoq"), *realize* ("anglamoq"), *imagine* ("tasavvur qilmoq"), nafaqat lug'aviy ma'noda ko'rish yoki idrok etish harakatini ifodalaydi, balki nutq jarayonida turli pragmatik vazifalarni ham bajaradi. Ushbu maqolada mazkur fe'llarning lokutiv, illokutiv va perlokutiv nutq aktlari doirasidagi funksiyalari tahlil qilinadi. J. Ostin tomonidan ilgari surilgan, keyinchalik J. Searle tomonidan rivojlantirilgan nutq aktlari nazariyasiga ko'ra, har bir gapda uch xil ma'no qatlami mavjud: lokutiv akt (gapning yuzaki lug'aviy ma'nosi), illokutiv akt (gap orqali bajarilgan nutq maqsadi), va perlokutiv akt (gapning tinglovchiga ko'rsatgan real ta'siri). Ushbu tahlil vizual-idrok fe'llarining semantik va pragmatik funksiyalarini aniqlashga qaratilgan.

Lokutiv aktlar fe'lning to'g'ridan-to'g'ri lug'aviy ma'nosini ifodalaydi. Quyida tahlil qilinayotgan fe'llarning lokutiv darajadagi asosiy mazmunlari keltiriladi:

See: to'g'ridan-to'g'ri ko'rish yoki idrok etishni bildiradi, ba'zan "tushunmoq" ma'nosida ham ishlatiladi (masalan, *I see* – "Tushundim").

Notice: biror narsani sezib qolish, ko'rib xabardor bo'lish ma'nosini beradi.

Observe: diqqat bilan kuzatish yoki sinchiklab o'rganish ma'nosini ifodalaydi. Bu fe'l rasmiy uslubda "ta'kidlash" yoki "fikr bildirish" ma'nosida ham ishlatilishi mumkin.

Realize: biror narsani anglash yoki haqiqatni tushunib yetishni bildiradi.

Imagine: tasavvur qilmoq, xayolda gavdalantirmoq, faraz qilmoq ma'nosini anglatadi.

Illokutiv aktlar so'zlovchining gap orqali amalga oshirayotgan maqsadini ifodalaydi. Vizual-idrok fe'llar quyidagi illokutiv funksiyalarni bajarishi mumkin:

See: tasdiqlash yoki tushunish ma'nosini ifodalash (masalan, *I see* – "Tushundim").

Notice: xabar berish, ogohlantirish yoki e'tibor qaratishga chaqirish (masalan, *Notice that the results are inconsistent* – "Natijalar mos emasligiga e'tibor bering").

Observe: ilmiy yoki rasmiy matnlarda faktlarni tasdiqlash yoki izoh berish (masalan, *The researcher observed that the trend was significant* – "Tadqiqotchi ushbu tendentsiya muhim ekanini ta'kidladi").

Realize: tushunganini tan olish yoki boshqalarni anglashga undash (masalan, *I realize that this task is difficult* – "Bu vazifa qiyinligini anglayapman").

Imagine: tasavvur qildirish, hayrat uyg'otish yoki hissiyotlarni shakllantirish (masalan, *Imagine a world without poverty* – "Qashshoqliksiz dunyoni tasavvur qiling").

Perlokutiv aktlar gapning tinglovchiga ko'rsatgan ta'sirini ifodalaydi. Vizual-idrok fe'llari yordamida aytilgan gaplar turli perlokutiv samara keltirishi mumkin:

See: tinglovchida tushunganlik hissini uyg'otish, mulohaza paydo qilish yoki xulosaga olib kelish.

Notice: diqqatni jalb qilish, ogohlantirish yoki tinglovchini hushyorlantirish.

Observe: tinglovchini ishonch bilan ta'minlash yoki kuzatuvga undash.

Realize: tinglovchida tushunish, xulosa chiqarish yoki qarashlarini o'zgartirish.

Imagine: tasavvur uyg'otish, ilhomlantirish yoki hissiyotlarni harakatga keltirish.

Ingliz tilidagi vizual-kognitiv fe'llar nutq jarayonida semantik ma'nolardan tashqari, boy pragmatik vazifalarni bajaradi. Lokutiv jihatdan ular ko'rish/idrok etishga oid asosiy mazmunni ifodalasa, illokutiv darajada turli kommunikativ maqsadlarni amalga oshiradi: xabar berish, tushuntirish, ogohlantirish, iltimos qilish, hayrat uyg'otish va boshqalar. Perlokutiv darajada esa bu fe'llar tinglovchida tushunish, qiziqish, ishonch, ilhom va boshqa hissiy-axborot o'zgarishlarni keltiradi. Nutq aktlarining uch darajali tahlili ushbu fe'llarning pragmatik vazifalarini aniqroq tushunishga yordam beradi va ularning muloqotdagi ahamiyatini yoritadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Austin, J.L. *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press, 1962.
2. Searle, J.R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press, 1969.
3. Merriam-Webster. "Observe." Merriam-Webster Dictionary. Accessed March 30, 2025.
4. Oxford English Dictionary. "See." Oxford English Dictionary. Accessed March 30, 2025.
5. WordReference.com. "Imagine." WordReference English Thesaurus. Accessed March 30, 2025.